

Lepkeszárnyon

EMLÉKEZÉSEK (3)

Irta SZILI LEONTIN

Hányszor ismétetem el magamban később, mintegy életem jelmondataként: erős akarattal sok minden lehetséges. Elvégeztem a kereskedelmi és stilsztikai készségemet — további iskolai tanulmányok helyett — kereskedelmi levelek minél szabatosabb megfogalmazásával kamatoztattam a Fáy András által alapított patinás belvárosi pénzintézetben, ahová Apám nővére beajánlott. Később pedig anyai nagyanyám húga úgy határozott, hogy miután egy magára maradt fiatal lánynak szüksége van megfelelő irányításra, és költöztem be — természetesen megfelelő bérért — egyik üresen maradt szobájába. A minden értelemben komor és sötét szoba egyetlen enyhítő színfoltjának Mozart egykori úti klavikordját éreztem, mely öröklés útján került nagynéném meghalt férjének, Hummel Szaniszló horvát-szlavón államtitkárnak a tulajdonába. Némi romantikus szemlélettel árvaságomat megosztó, valóságos élőlénynek tekintettem az elnőtt nevezetes hangszert, mely különféle háborús hányattatások után végre eljutott méltó műzeumi helyére. (Nagynéném örököse, a leánya, még nekem is úgy mondta, hogy elpusztult a háborúban. Csak halála után adták el gyermekel az államnak.)

De sötét kis szobámnak nem a klavikord volt egyetlen fénye; végre biztosítottam számomra az olyannyira vágyott csöndet és magányt. Napi munka után, amikor nagynéném már lefeküdt, belévettem magam az olvasás és írás ólomszínű napjaimat feledtető gyönyörűségébe. Lehet-e csodálni, ha minden megtakarított filléremet könyvre költöttem — prózára és versekre egyaránt. (Még kis húgomhoz is többnyire mesekönyvvvel állítottam be az olcsó apácainézetbe, ahol a többi árvagyerek között nevelték szegénykét.) Túlzás nélkül állíthatom, hogy a könyveimet fejedelmi kincsnak éreztem. Nem törődve vele, hogy bánatot vagy derűt osztanak-e, bűvös lüktetésük étellel és képzelettel telítette az elnyűtt napok utáni nagy csöndet. Laczkó tanár úr hatására elsősorban a magyar és francia irodalomba merültem. Hugo Victor Notre Dame-ját még manapság is előveszem, mióta — meghúzódva egy félreeső sarokban — az óriási megkövült szimfónia gigantikus boltíveinek és pilléreinek homályában, megéreztem az idő feletti végtelenséget. A két Dumas teljesen hidegen hagyott, de Laczkó tanár úr kedvencei — Daudet, Maupassant, Flaubert, Stendhal és Balzac művei lebilincseltek. Meghökentett Julien Sorel nagyratörő akaraterejének merész mérközése kora társadalmával. Ő már homlokegyenest meglepően más figura volt, mint a kikerülhetetlen végzetet sápadtan viselő szenvedők hosszú sora. Gondolkozóba ejtettek, mint később is, a való életben körülöttem megfigyelhető leplezetlen indulatok, szenvedélyek, fondorlatok és bukások kalandos állomásai. Mily igaza volt Laczkó tanár úrnak a lélekelemzésekkel kapcsolatosan: elképzelhető-e izgalmasabb utazás, mint bepillantani különféle egyéniségek énjének kiszámíthatatlan szövevényébe? Ezért zaklatott fel Julien Sorel és heves becsvágyának rokona: Rastignac, Balzac Emberei színjátékának ifjú megszállottja. Eljutva később — már érett fejjel — Párizsba, a Hotel Byronban sokáig álltam Rodin Balzacja előtt. Alkotó keltette életre az alkotót, aki — úgy képzelte — Isten módjára hozta létre teremtményeit, a hódítókat és leigáztakat, de végül is halandó titánként, nagyon is emberi szenvedéssel búcsúzatott el földi halhatatlanságának kérielhetetlen „szamárbőrétől”. Mintha Laczkó tanár úr vezetésével barangoltam volna be Párizs irodalmi temetőjének kacskaringós útvesztőit, megkeresve nagynevű kedvenceinek nyugóhelyét. Bevallom, félelmetesnek éreztem e kihalt temető valóban sírkerti mozdulatlan nagy csöndjét, a nesztelenül elsurranó sok girhes, éhes macskával. Sehol virágos sírhantok élénken fellobbanó színfoltja, az utak mentén gombamódra nőtt, sűrű rendekben a tengernyi fekete — többnyire gótikus — kis sírkápolna, amilyeneket régente Párizs tehetősebb polgárai emeltek elhalt családtagjaik fölébe. A sokszor ismerősöknek tűnő francia családnevek mintha az egykori Párizs egykor áradón tűző napjának fakult foncsorú tükréből mutatnák felém ifjúságom regényalakijait. A fantáziátlanul egyforma kaptárára épült, megfeketedett síremlékek üregeiből sorra lépnek elém a fény és sötétség, a vesztett illúziók és bűnök Párizsa vala-

mikor zsbongó méhkasának, a Társadalomnak már csak csontvázakká és porrá csöndesedett szereplői. Az elszállt idők nyomán rétegenként egyre mélyebbre ereszkedve, látó szemekkel ismerem fel a pillanatokra újból életre támadó egykori szépasszonyokat, zsarnok akarnokokat, a törtetőket és áldozataikat, a hívőket és kételkedőket, a képmutatás és a kapzsiság alattomosait, az élvezeteket élvezetekre halmozókat, a vergődve szenvedőket, a lázadókat és a betörőket.

Chopin sírjához már apám vezérelt el — sűrű cseppekben megeredő reménytelen esőben — a nehezen megtalálható 11-es parcellába. Igen, ez a chopini látomások révületének ritmusában kopogó ólmos eső stílusos hozzá, az ő magányához, de annál méltatlanabb George Sand gyűlölt vejének — s az utolsó chopini érzelem: Solange férjének — Clésinger-nek kevéssé ihletett allegorikus nőalakja, a törött lantú, semmitmondó kőműzsa. S még szörnyűbb a párizsi temetők elmaradhatatlan művirága. Igen: művirágok Chopin sírján, aki mindig élő virágokkal szépítette meg egyre sötétebb alkonyokba hulló napjait. Sok ibolyát kért, amikor ágyhoz láncoltan alkotásra már nem gondolhatott, de belső hallása szüntelenül fülébe dúdolta a még gyermekkorában befogadott, de csak az idegenben elérhetetlen szépséggé érett, hazai udvarházi dallamot, a dalt, melynek címe Niepodobienstowo, vagyis Lehetetlenség. Akkor már évek óta tudta, teljes bizonyossággal, hogy lehetetlenség már visszatalálni a vesztett illúziók előtti állomásokhoz: soha többé nem léphet be abba a régi udvarházba.

De térjünk vissza sötét kis szobámba, amikor még Párizst legfeljebb csak elképzélhettem francia íróim helyleírásait, egyre fejlődő benső látásokat követve. Lánytársaim nagy részét szerelmes bókók, társadalmi zsúrok üres szórakozásai hozták lázba; én sok könyvet olvastam el és sok zenét hallgattam. Őszintén bevallom, ebben Vilma nénémnek is nagy része volt, mert igen rövid gyeplőszáron tartott, nyolc óra után csak igen kivételes esetekben érkezhettem haza. Dicséret szavakban éppoly fukar volt, mint ajándékozási kedvében. Távoll esett tőle mindenfajta költői hevület, széles tájékozottságú műveltségéből mégis sokat sajtátíhattam el, s bár korholó ellenőrzéseivel, katonás pontosságot megkövetelő szigorával számtalanszor keserítette meg fiatal életemet, kegyelettel kívánom leróni itt késői halámat, mert elsősorban neki köszönhetem, hogy laza kötésű gyermekéveim után, ellentmondást nem tűrő fegyelmével kötelességeimet betöltő, s ha kellett lemondani is tudó emberré nevelt.

Talán épp mindennapjaim oly kicsinyesnek ható megszokott egyformasága volt az oka, hogy mind az irodalomban, mind a zenében és a képzőművészetben is emberi kicsiségemet a hegycsúcsok vonzották. Az óriások: Shakespeare, Michelangelo, Beethoven, Tolsztoj és Dosztojevszkij. Ámbár be kell vallanom, hogy e gigantikus egyéniségek életművét tanulmányozva, sokszor értek csalódások is. Nem tudtam megérteni, miként tagadhatta meg Tolsztoj Shakespeare-t, az emberiség megrontójának nevezte őt, műveiben nyomát sem lelve tehetségnek, esztétikai érzésnek. Goethe Faustját is sekélyes műnek tartotta, Dantét és Puskin-t sem becsülte, Dosztojevszkij művei közül pedig egyedül csak a Holtak házat ismerte el. Mindez valósággal letaglózott, hisz az időben még Natasa Rosztova és Andrej Bolkonszkij egyéniségének bűvöletében éltem, s szuggesztív hangjának sugalmazásától egyre türelmetlenebb vággyal szomjaztam az ember erkölcsi megújulásának és a társadalmi igazságtalanságok megszüntetésének szükségességét. Hogyan lehetséges, hogy e végletes óriás a szépség és jószág megváltó akarásával valóságos ellenségévé válhat olyan szépségeknek, amelyeket ő a „kísértések és bűnök kútforrásának” nevez, holott valójában — saját műveivel egyetemben — az igaz művészetet igénylő emberiség kiapadhatatlan csodaforrása? Bevallom, e felismerés után — igazságérzetemtől vezetve — átpártoltam Dosztojevszkijhez, mert ő a Karenina Annát hatalmas tettnek, teljesen orosz remekműnek nevezte, mely párját ritkítja az egész irodalomban. Ezt a sajátosan orosz érzetemet nála is, elsősorban a világirodalom legművészibb veretű, legmélyebbre világító „irodalmi krimijében”, a Karamazovokban, akárcsak Muszorgszkij ősi szláv dallamaiban és lelki hasadásaiban, a Borisz Godunov drámaiságában, a Hovanscsina felzaklato történelmi sodrásában és fanatizmusában, s Gyermekdalainak ezer árnyalatú rezdüléseiben. Miként érthettem volna meg oly fiatalon, hogy a zseni szenvedélyeivel, indulataival és igazságkeresésének ellentmondásaival szemben több türelmet kell tanúsítanunk? Sok idő kellett ahhoz, hogy ne bosszantson Csajkovszkij lesajnáló véleménye a Fidelióról, de ma már újból élvezni tudom a b-moll zongoraversenyt, annak ellenére, hogy a legáhítatosabb és tisztább bachi muzsikát idegennek és

szeretett Chopinemet ellenszenvesnek ítélte. Visszatértem szépen Tolsztojhoz is, egymás elleni berzenkedéseikkel is megférnek szépen könyvespolcomon az én óriásaim, akiknek azóta egyre szaporodott a száma. Például Thomas Mannra egy több mint félszázad előtti Nyugatban hívta fel figyelmemet „Lizavetához” írt levelével a legigazibb irodalmárrok egyike, s neki köszönhettem a Buddenbrook házat is, amelyben oly fájdalmas rokonvonásokat fedeztem fel saját családjunk hanyatlásával és széthullásával kapcsolatban. (Gyergyai Albertre gondolok, akit még sokáig szeretnék friss alkotókedvben a magunkénak tudhatni: engem nem is olyan régen — már szerencsésen átvészelt hosszú betegeskedése után — örvendeztetett meg egy megtisztelő, meleg hangú levéllel. Ez a másokkal való törődés és a valóban nagy lelkek szerénysége jellemző tulajdonsága mindenkihez jóságos egyéniségének.)

(Folytatása következik)

GALAMBOSI LÁSZLÓ VERSEI

N y á r

Zsombék számolýáról
elindul a gólya.
Föltötte a nyirlomb
füрге lobogója.

Menekül a mocsár
lustája, a béka.
Telt a vízirózsa,
bogarak hajléka.

Jön a borzas rigó,
Billeg nyurga ágon.
Éhes fecske bukkán
föl a láthatáron.

Muzsikál a nádszál,
barangolók sípja.
Sármányokat himbál
fűzfavessző hídja.

Toll-tarisznyás kócsag
tündöklik a fényben.
Várja karcsú párja.
Mártózik a kékben.

Vadkacsa zöld pelyhe,
barka sárga bolyha,
testvérként simulva
keringnek a tóra.

Játszadóz a tajték.
Rejteget a nádas.
Tojásait költi
tüzes bögyű szárnyas.

Fürkészik az éber.
Szunyókál az álmos.
Lapul meleg gallyhoz,
ölelő mohához.

Parányok meg nagyok,
bolyduló világban.
Csíkos hasú dongó
rabol a világban.

Szitakötő ejtőz
liliom-harangból.
Vörös gém válogat
csapkodó halakból.

Taraját az alkony
fölemeli lassan.
Fácánra ült csillag
gubbaszt a magasban.

Szorongó

Szaporitanám
vereség nélküli időm.
Hiány háborgat,
tájékozatlan szegénység.
Őszt jelző éj,
vendéged vagyok.
Eljutok-e a számadás
haragot kiutasító földjére,
a háborítatlan tájra?